

СОГЛАСОВАНА

Заместитель директора по УВР

 Б.Э.Демек

Протокол № 1

« 30 » августа 2023г.

УТВЕРЖДЕНА

И.о. директора МБОУ СОШ с.Кок-Хаак

Каз-Хемского района Республики Тыва

 С.Б.Тонмалаар

Приказ № 1
от « 01 » сентября 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному языку

уровень образования

начальное общее

4 класс

Уровень базовый

Рабочая программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС НОО на основе авторской программы Н.Ч.Дамба УМК «Школа России» и утверждена в соответствии с Положением о рабочей программе.

Срок реализации программы: 1 год.

Составитель:

Салчак Олзеймаа Демир-ооловна

Учитель начальных классов

ФИО учителя, должность

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Тыва дылдың ажылчын программазын Тыва Республиканың ниити өөрөдигезиниң эге школага Тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр 1-4 класстарга А.К.Ойдан-оолдуң, Э. Д. Ондарның, Н. Ч. Дамбанын 2008 чылда тургусканы программага даянып тургускан. 4-ку класска тыва дылды А.К. Ойдан-оолдун, А.М. Белек-Байырынның ниити өөрөдиге черлеринге өөрөдиге ному-биле планнаттыңан.

1-4 класстарга төрөөн дыл үстүкү класстарга өөренир литература эртемнериниң белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Эге класстарга тыва дылды өөредириниң **кол сорулгалары:**

1. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын, чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын сайзырадыр. Уругларны медреселдиг шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредири.
2. Оларга төрөөн дыл талазы - биле эге билиглерни бээри.
3. Уругларны ном ажыглаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулга болгаш бижилге - биле холбаштыр бойдусту, ниитилелдин амыдыралын хайгаараарынга үндөзилээш, өөреникчилерни материалистиг үзел – бодал – биле чөпсөглээри.
4. Уругларны мораль болгаш эстетика талазы – биле кижизидери:эки мөзү-шынарлыг, идепкейлиг, күш-ажылга ынак,хүлээнген херээнге харысалгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бөөгөлөрү бот-миннип ажып эртери.
5. Өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнөп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни таныштырары.

Тыва дылда 4кү класстың календарылыг планы бүдүн өөрөдиге чылында **68 шакты, неделяда 2 шакты** тургузуп турар:

Өөрөдиге планы дараазында номнар болгаш методиктиг сүмелерни ажыглаарын сүмелээн. 1-4 класстарга уругларның билиин хынаары – биле А. А. Алдын – оолдуң «Эдертиглер болгаш диктантылар чыындызы», А.А.Алдын-оол «Диктантылар чыындызы» дөрт чылдыг эге школаның 1-4 класстарынга Кызыл-2010ч

Өөреникчилерниң билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер

Өөреникчилер 4-кү классты дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

- сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга болгаш өскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чүве ады, демдек ады, кылыг сөзү, эдеринчилер; домак кежигүннери:чугула (кол сөс, сөглөкчи) болгаш ийиги чергениң.

[Введите текст]

Өөреникчилерниң алган турар мергежилдери:

- шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 55-65 хире сөстүг сөзүглелди чараш холүжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири, аңаа херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарвын ылгаары);
- чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының санын, падежин, кылыг сөзүнүң үелерин) билири;
- домакта сөстөрниң аозында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжыышкыннарынга чарар;
- домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кижигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективтии-биле тургускан план ёзугаар 55-60 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Өөредилге материалын хувааганы

№ п/п	Болуктернин аттары	Шагы
1	Ийиги болгаш ушку класстарга ооренген чуулдерин катаптаары	8
2	Домак	15
3	Чугаа кезектери	32
4	Наречие	3
5	Чыл тончузунде катаптаашкын	6
	Түңнел	68

Программаны түргүзүп тура дараазында принциптерни сагааны

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларның тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзыраңгай, тодаргай болуру - биле аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап билиринге өөредир.
2. Төрээн дылын шын, медреселдиг ажыглап билириниң принциви.
3. Көргүзүг материалдарын ажыглаар принцип.

[Введите текст]

4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.

5. Уругларның назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда өөредилге программанын шингээттингенин чижек түңнелдери.

Төрөөн дылды өөренигенин түңнелинде өөреникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырының болгаш национал культуразының кол херексели деп медереп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларның төрөөн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглап билиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга өөредилгенин кол дозу база даап боданышкынының, медереп билиишкенин, чогаадыкчы чоруун сайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды өөренип турар үеде өөреникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунуң чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыңнадыгны, өөредилге даалгаларын күүседиринге янзы-бүрү номнардан(өөредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун-сеткүүлдерден) тып өөренир.

Төрөөн дылды өөренигенин түңнелинде өөреникчилерниң чаа өөредилге материалын өөрениринге сонуггалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага өөренириниң дөзү болур.

Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразының чурумунга, аас чугаазынга, төрөөн дылынга хамаарылгазы чоннуң сагыш-сеткилиниң бедик көдүрлүүшкүнүнүн херексели деп билип алыр ужурлуг.

4-кү классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганының планнаттыг түңнелдери

Личностуг өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медереп билири

- өөредилгениң чедишкенин болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээр-ле национал культураның чоргааралы болур.
- Кижилерниң угаан-бодалын болгаш сагыш-сеткин илередир дылдың аңгы-аңгы хевирлерин сайзырадып билири.
- Чоннуң аас-чугаазының аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонуггалы бедип, ону хандыр өөренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур

Өөреникчилерге хевирлеттинер билиглер:

- Төрөөн дылын камнап билер болгаш оон сайзыраарынга бодунуң улуг-хуузун киириштирип турарын медереп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг окур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дөзү кылдыр шилип алыры болур.

[Введите текст]

Метапредметтиг

Регулятивтиг өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунуң кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Мергежилгелер бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунуң болгаш эжиниң орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

өөреникчилерниңөөренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл үезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунуң ажылын планнап билири;

өөредиглиг өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- өөредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, сөзүглелдерни долдуруп билири;
- Дылда үннерни, үжүктөрни, сөстүң кезектерин, домак кежигүннерин, бөдүүн домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деңнеп, бөлүктөп билири;
- План ёзугаар өөрөнгөн материалды бөлүктөп, түңнөп билири;
- Номчаан сөзүглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Сөстөрдө орфограммаларны тып билири;

өөреникчилерниңөөренип алыр аргалары:

- Херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданыышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг үнелеп билири;

Коммүникативтиг өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- Чугааны диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин, эжинин үзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар ужурлуг.
- Өөреникчилер аразында сүмележип тургаш ниити түңнелди үндүрүптөри.
- Бодунуңүзел-бодалын илередип билири.

[Введите текст]

- Билдинмес чүүл бар болза, катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарының аразында хынажып база кошкак өөренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда өске кижилерниң үзел – бодалдарын база дыңнап, үнелеп билири;
- Уруглар боттарының аразында дузалажып тургаш бот-боттарының аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага өөренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл төнчүзүнде өөреникчилерниң билип алган турар ужурлуг билиглерин.

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглерин:

- Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медресеп билири.
- өөредилгениң чедишкенин болурунун чылдагаанын тып билири;
- Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга өскертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чүве ады, демдек ады, кылыг сөзү, эдеринчилер;
- Домак кежигүннери: чугула болгаш ийиги чергениң кежигүннери.
- Коллективти – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;
- өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- өөредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжиниң үзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар ужурлуг.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;
- Төрээн дылын камнап билир болгаш ооң сайзыраарыга бодуну үлүг-хуузун кириштирип турарын медресеп билип, эстетиктиг окур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш бодунуң бодалдарын илередип билири;
- Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

Предметтиг. Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-50 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири, аңаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры.
- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннери ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- Сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаар).
- Чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының санын, падежин, кылыг сөзүнүңүелерин) билири;
- Домакта сөстөрниң аразында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарар;
- Домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги чергениң кежигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- Коллективтии – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним сөстөрни деңнеп тургаш тып билири;
- Бердинген сөстүң долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунуң кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунуңүзел-бодалын долузу- биле бодунуң сөстөри-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта сөстөрни аразында харылзаазын тып, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- План ёзугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- Бодунуң чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш, бодунуң бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири.

[Введите текст]

Тыва дылдың календарь-тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хүнү	
			план	факт
1	Катаптаашкын. Домак. Домакта сосернин харылзаазы.	1		
2	Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери.	1		
3	Созүглел. Созүглелдин янзылары: тоожушкун, чурумал, угаап бодаашкын.	1		
4	Слог. Үннер болгаш үжүктөр.	1		
5	Ажык эвес үннерни дакпырлап бижири. Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.	1		
6	Дазыл болгаш торел сосер.	1		
7	Хыналда диктант «Кайгамчык сад».	1		
8	Частырыглар биле ажыл. Дазыл болгаш торел сосер.	1		
9	Кожумактар. Ниити билиг.	1		
10	Чогаадылга кожумактары.	1		
11	Оскертилге кожумактары.	1		
12	Дефистеп бижиир нарын сосер.	1		
13	Домак. Домак. Нарын домак.	2		
-14				
15	Хыналда диктант	1		
16	Частырыглар-биле ажыл.	1		
17	Чангыс аймак кижигуннерлиг домактар.	1		
18	Чангыс аймак кижигуннернин холбажыр аргалары.	1		
19	Дорт чугаалыг домактар.	1		
20	Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг «Арыгга хонган».	1		
21	Частырыглар-биле ажыл. Диалог.	1		
22	Созуглел. Созуглелдин темазы. Кол бодалы.	1		
23	Созуглелдин ады. Созуглелдин планы.	1		
24	Чуве ады. Чуве адынын утказы болгаш харыылаар айтырыглары.	1		
25	Чуве адынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	1		

[Введите текст]

26	Адаарынын падежи.	1		
27	Хамаарыштырарынын падежи.	1		
28	Бээринин падежи.	1		
29	Онаарынын падежи.	1		
30	Хыналда диктант.			
31	ЧБА. Турарынын падежи.	1		
32	Унеринин падежи.	1		
33	Углаарынын падежи	1		
34	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири.	1		
35	Чуве адынын хамаарылга хевири.	1		
36	Орус дылдан улегерлеп алган сосернин падежтерге оскерлири.	1		
37	Демдек ады. Демдек адынын утказы болгаш айтырыглары.	1		
38	Демдек аттарынын чуве аттары-биле холбаазы.	1		
39	Укталбаан болгаш укталган демдек аттары.	1		
40	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.	1		
41	Демдек адынга катаптаашкын.	1		
42	Сан ады. Сан адынын утказы болгаш айтырыглары.	1		
43	Тун болгаш дугаар сан аттары.	1		
44	Сан ады. Катаптаашкын.	1		
45	ЧБА. Арыннын ат оруннары	1		
46	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	1		
47	Кылыг созу. Кылыг созунун дугайында ниити билиг.	1		
48	Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири.	1		
49	Кылыг созунун амгы уези.	1		
50	Кылыг созунун эрткен уези.	1		
51	Кылыг созунун келир уези.	1		
52	Кылыг созунун дужаал хевири.	1		
53	Кылыг созунун даар хевири.	1		
54	Хыналда диктант.	1		
55	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созунге катаптаашкын.	1		
56	Наречие. Наречие дугайында билиг.	1		
57	Наречиеге быжыглаашкын.	1		

58	Домактын чугула болгаш ийиги черге кезигуннери.	1		
59	Сос. Состун тургузуу.	1		
60	Кошкак ыткыр болгаш кошкак дулей ажык эвес уннерни шын бижири	1		
61	Чугаа кезектери.	1		
62	Демдек ады.	1		
63	Кылыг созу.	1		
64	Хыналда диктант.	1		
65	Частырыглар-биле ажыл.	1		
66	ЧБА. Домак кезигуннеринге сайгарылга.	1		
67	Фонетиктиг сайгарылга.	1		
68	Сос тургузуунун сайгарылгазы.	1		